

12. Воскобитова Л.А. Судебная власть: возникновение, развитие, типология: Учеб. пособие. – Ставрополь: Сев. Кав. ГТУ; СКСИ; Ставрополь сервисикола, 2001, 321 с.

13. Четвернин В.А. Демократическое конституционное государство: введение в теорию. М. 1993, 129 с.

14. Завражнов Е.В. Судебная власть в Российской Федерации: общетеоретические вопросы и проблемы реализации: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Омск, 2006, 20 с.

УДК 342.56:070.11

П.І. Каблак

голова Апеляційного суду Львівської області

СУДОВА ВЛАДА ТА ГРОМАДСЬКІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ВИРОБЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ

У статті розглядається проблема вироблення взаємодії судової влади та громадськості, акцентується, що основною умовою для налагодження такої взаємодії є транспарентність судової влади, можливість громадян отримувати об'єктивну інформацію у сфері правосуддя. Аналізуються проблеми щодо поширення інформації як про діяльність суду, так і про суд як державний орган. Розглядається громадський контроль судової влади та використання методу опитування за допомогою карток громадянського звітування як можливі шляхи покращання комунікаційного зв'язку судової влади та громадськості.

Ключові слова: *судова влада, громадськість, транспарентність судової влади, інформація у сфері правосуддя, ЗМІ, громадський контроль судової влади.*

В статье рассматривается проблема формирования взаимодействия судебной власти и общественности, акцентируется, что основным условием для налаживания такого взаимодействия является транспарентность судебной власти, возможность граждан получать объективную информацию в сфере правосудия. Анализируются проблемы относительно распространения информации, как о деятельности суда, так и о суде как государственном органе. Рассматривается общественный контроль судебной власти и использование метода опроса с помощью карточек гражданской отчетности как возможные пути улучшения коммуникационной связи судебной власти и общественности.

Ключевые слова: *судебная власть, общественность, транспарентность судебной власти, информация в сфере правосудия, СМИ, общественный контроль судебной власти.*

The article deals with the problem of forming interaction of the judiciary and the public, emphasizes that the basic condition for the establishment of such interaction is the transparency of the judiciary, the ability of citizens to receive objective information in the field of justice. Analyzed the problems regarding the dissemination of information about the activities of the court as well as about the court as a public authority. Considered public control of the judiciary and the use of the survey with the help of civil accountability cards as ways to improve communication links of the judiciary and the public.

Key words: *judiciary, the public, transparency of the judiciary, the information in the field of justice, media, public control of the judiciary.*

Постановка проблеми. Одним із першочергових завдань судової влади в Україні, відповідно до стратегічного плану розвитку судової влади України на 2013-2015 роки, розробленого спільно Державною судовою адміністрацією України та Радою суддів України, є підвищення та підтримка високого рівня довіри громадськості до судів, адже «судова система України повинна спиратися на повагу, довіру та впевненість всіх громадян в її незалежності, безсторонності та ефективності». Це завдання також прямо впливає і підтверджується міжнародно визнаними Бангалорськими принципами поведінки суддів: «довіра суспільства до судової системи, а також до авторитету судової системи в питаннях моралі, чесності та невідступності судових органів займає першочергове місце у сучасному демократичному суспільстві».

Безсумнівно, становлення незалежної та неупередженої судової системи в Україні неможливе без довіри громадян до судових процесів і рішень, без підтримки громадськості, що сприятиме виробленню ефективного зворотного зв'язку між державою та суспільством. Таким чином, особливої актуальності набуває пошук шляхів, форм і методів взаємодії судів і громадськості, що здатні забезпечити діалогові відносини між державою та її громадянами, стимулюватимуть громадянську активність і, в кінцевому результаті, гарантують підвищення авторитету та довіру до судової влади.

Аналіз досліджень з даного питання. Проблемам теорії та практики реформування судової влади, в тому числі щодо вироблення шляхів підвищення рівня довіри громадськості до судів, присвячено достатньо велику кількість публікацій та наукових робіт. Зокрема, дана проблематика входить в коло наукових інтересів таких вчених,

як К.А. Бабенко, С. Денисюк, О. Красовська, М. Логунова, В. Маляренко, О. Овсяннікова, А. Селіванов та ін., не оминули її увагою і практики – В. Городовенко, М. Кобилянський, В. Петренко, В. Співак тощо.

На сприяння утвердженню верховенства права в Україні шляхом підтримки завершення судової реформи, збільшення прозорості та підвітності судової системи, поліпшення обізнаності громадян із судовою системою та зростання довіри суспільства до судової влади орієнтовані проекти Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Україна: верховенство права» (2006-2011 рр.), «Справедливе правосуддя» (працює з жовтня 2011 р.). Організовано та проведено вже чимало заходів: семінарів, науково-практичних конференцій, присвячених питанням функціонування української системи правосуддя. Зокрема, 20-22 квітня 2010 р. в Києві відбувся Міжнародний саміт «Суди та суспільство: працюємо разом заради підвищення довіри суспільства до судів», який загострив увагу суспільства на потребі судового реформування в Україні, обговорення подальших напрямків ходу цієї реформи українськими та міжнародними експертами та політиками, вироблення рекомендацій з побудови консенсусу з питань зміцнення незалежності суддів, прозорості та підвітності судової системи відповідно до міжнародних та європейських стандартів [9, с. 119].

Формування цілі та завдання статті. Незважаючи на резонансність даної проблематики загалом, слід відзначити, що питання щодо вироблення ефективної взаємодії громадськості та судової влади є недостатньо дослідженими. Власне акцентувати увагу на проблемах становлення взаємодії громадськості та судової влади і є метою даної публікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У першу чергу, слід прийняти за аксіому, що необхідною умовою для налагодження взаємодії громадськості та судової влади є транспарентність судової влади. В контексті транспарентності взаємопов'язані такі самостійні характеристики судової влади, як «відкритість», «прозорість», «гласність», «публічність», «доступність», а відсутність хоча б одного з названих компонентів не дозволяє забезпечувати транспарентність судової влади як інструмент демократії. Визначаючи зміст даного принципу і водночас стандарту організації та функціонування судової влади, доцільно звернутися до наукового доробку О. Овсяннікової [5]. Транспарентність судової влади, як зазначає дослідниця, – «це стан організації судової системи і юридичної діяльності суду в демократичному суспільстві, який задовольняє потреби громадськості в отриманні інформації про механізм функціонування судових інстанцій, про ухвалені судами рішення, структуру, порядок формування та діяльності органів суддівського самоврядування, про підбір та процедуру призначення суддів, їх відповідальність та відповідає закріпленим у міжнародно-правових актах вимогам».

Ключовим у даній дефініції вбачається те, що громадяни повинні отримувати належну інформацію про організацію та функціонування установ судової системи. Інформаційний стан суспільства став визначальним фактором розвитку. Основну роль серед суб'єктів донесення інформації до громадян відіграють мас-медіа, які виступають посередником між громадянським суспільством (в тому числі будь-якими його інститутами, а також окремими громадянами) і державною владою.

Як справедливо відзначає В. Співак, ЗМІ беруть безпосередню участь у формуванні громадської думки за допомогою поширення інформації певного спрямування, яку вони можуть безпосередньо продукувати [8, с.45]. Істинність даної тези підтверджується і в інших джерелах. Те, що «... думка про суди формується під впливом ЗМІ», зауважує і Голова Ради суддів адміністративних судів М. Кобилянський. Він також наголошує, що «... преса – єдиний публічний канал масового поширення інформації. А публічність судочинства – безальтернативна вимога сьогодення» [4]. «ЗМІ повинні надавати правдиву інформацію громадянам про сферу правосуддя та сприяти формуванню правильного сприйняття ролі судів у суспільстві» [8, с.45].

Однак, в Україні у сфері судової журналістики виділяють дві основних групи проблем. З одного боку, судді не мають чітких уявлень про демократичні стандарти взаємодії із ЗМІ та навичок поведінки в таких ситуаціях, не завжди відкриті для спілкування або не мають бажання роз'яснювати свої думки представникам ЗМІ. З іншого – журналісти не завжди обізнані зі специфічними правилами висвітлення судової проблематики, не мають достатньої кваліфікації та знань [1, с. 5]. Не сприяють створенню ефективної системи взаємодії ЗМІ та судів взаємна недовіра та, подекуди, нетерпимість (мовиться про одвічний конфлікт між завданням журналіста отримувати інформацію, висвітлювати суспільно важливі події і завданням судді захищати суддівську незалежність, право на особисте життя та його таємницю, право сторін на справедливий та об'єктивний розгляд їхнього спору).

Крім того, як наголошує М. Кобилянський, «... завжди є побоювання, що в ЗМІ буде спотворено ту чи іншу думку, яку судді хотіли донести. ... Часто саме так і відбувається. ЗМІ перекручують факти, на шпальтах видань лунають огульні звинувачення, автори матеріалів не досліджують правове підґрунтя прийнятих рішень, звертаючи увагу лише на заяви скандальних політиків, не подають альтернативних думок» [4].

Все це повинно стати поштовхом для більш глибокої співпраці з мас-медіа, для проведення заходів, які б допомагали сторонам зрозуміти одне одного. Важливим є піднятися до більш вищого рівня спілкування, налагодити діалог, віднайти баланс між конфліктними свободами та інтересами, щоб і суддя був захищеним від тиску громадської думки, нав'язаної висновками ЗМІ, і суспільство мало вільний доступ до зали судових засідань через кваліфікованих журналістів, з тим аби забезпечити ефективну систему судової влади. Налагодження конструктивних взаємовідносин між ЗМІ та судами – спільна справа обох сторін.

Інформація про суд як орган державної влади не обмежується висвітленням у ЗМІ інформації про його діяльність. У відкритому для громадян доступі, як слушно доводить О. Овсяннікова, має бути наявна така інформація: графік роботи суду та його місцезнаходження; компетенція суду; порядок подання громадянами

заяв та вимоги до них; зразки документів для звернення до суду; порядок оскарження судових рішень; підсумки роботи суду за певний період; узагальнення та аналіз судової практики і статистики [5, с.8]. Інформацію такого роду можна знайти у спеціальних довідниках, на офіційних сайтах у мережі Інтернет, безпосередньо у місцевих судах на стендах, у встановлених інформаційних кіосках. У Верховному Суді України та деяких інших судах створено спеціальні інформаційні служби та відділи, до яких громадяни звертаються із запитаннями та отримують довідки.

У 2003 році моніторинг якості функціонування суду та реалізації судової реформи показував, що джерела такої інформації є або малодоступними, або недостатніми на місцях, особливо це стосується міських, районних судів [2, с. 23]. Опитування відвідувачів суду за методологією карток громадянського звітування, завершене в травні 2011 року, засвідчило, що показник повноти, доступності та ясності інформації в 15 пілотних судах коливається в діапазоні 0,71 – 0,98, де 1 – є максимальне значення [10]. Відповідно до аналітичного звіту оцінки рівня задоволеності громадян щодо окремих аспектів функціонування судів, проведеної у 2012 році у Львівському, Закарпатському та Хмельницькому окружних адміністративних судах, повноту та ясність інформації про суд оцінили досить високо (у Львівському окружному адміністративному суді – 4,3 бали за 5-бальною шкалою, у Закарпатському – 4,6 балів, у Хмельницькому – 4,2 бали) [6]. Аналіз цих показників підтверджує, що вжиття належних заходів щодо інформування громадськості вже дають свої результати. Однак, як стверджує В. Городовенко, щоб Україна у цій сфері відповідала міжнародним стандартам необхідно створити загальнодоступну інформаційну систему та викласти в ній усі відомості, необхідні особі, яка має намір звернутися до суду. Таку інформацію можна розміщувати на сайтах Верховного Суду України та Державної судової адміністрації України, офіційному веб-порталі судової влади, а також періодично публікувати у спеціальних збірниках і розповсюджувати їх серед населення. Бажано, щоб кожен суд мав свою сторінку у всесвітній мережі Інтернет, на якій розміщував би інформацію як про аспекти своєї діяльності, так і про процесуальний порядок подання заяв до суду [2, с.24].

Дієвими формами комунікаційної діяльності суду може також стати створення відділів зв'язків з громадськістю, комітетів взаємодії зі ЗМІ, популяризація веб-сайтів судів, безпосередня взаємодія з цільовою аудиторією суду, особливо молоддю, за допомогою просвітницьких тематичних зустрічей суддів зі школярами, студентами тощо. Також важливо розробити стратегії комунікації для доведення до громадськості дійсних умов функціонування судів, передбачивши в бюджетах судів кошти на їх реалізацію [9, с.122].

Ефективною формою взаємодії громадськості і судової влади є громадський контроль. Функціонування громадського контролю у демократичному суспільстві розглядається як цілеспрямований та дієвий вплив соціальних суб'єктів на поведінку агентів соціальної взаємодії [7, с.9]. Громадський контроль судової влади, за своєю суттю, – це громадське оцінювання виконання судами своїх повноважень, визначення ефективності їх функціонування.

Можна погодитися з думкою В. В. Городовенка, що контроль громадськості за судом можливий завдяки: 1) гласності, публічності судового розгляду; 2) інституту відводу суддів з ініціативи учасників судового процесу або самих суддів; 3) участі громадян у здійсненні правосуддя через народних засідателів та присяжних; 4) включення до складу кваліфікаційних комісій суддів, окрім власне суддів, представників юридичної громадськості [3, с. 172-173]. Проте, слід відзначити відсутність чіткої процедурної регламентації механізмів контролю, що негативно позначається на поширенні закономірної тенденції, згідно з якою у процесі становлення і розвитку громадянського суспільства мала б зростати роль самоорганізації та організації, як важливих процесів структуризації суспільних відносин [7, с.10].

Ще однією з результативних, на наш погляд, форм взаємодії громадськості та судів, є використання методу опитування за допомогою карток громадянського звітування (далі КГЗ). Запитання для опитувальників формуються спільно громадськими активістами, суддями та представниками апарату суду, їх задають особам, які безпосередньо перебувають у суді і мають досвід вирішення там своїх справ. Після опрацювання анкет виводиться середній бал, складається об'єктивна картина сприйняття роботи суду учасниками судових проваджень. За результатами опитування, враховуючи думку та побажання громадян, громадські об'єднання разом із судами розробляють рекомендації щодо покращання функціонування суду і презентують їх громадськості. Так суспільство отримує інформацію про суди, а суди – оцінку своєї діяльності та показники, які дозволяють виправляти виявлені недоліки.

На сьогодні в Україні вже проведено 4 кола опитування за методологією карток громадянського звітування, участь у програмі КГЗ вже беруть 34 пілотних суди України різного рівня з 13 регіонів України. Проведення таких опитувань щороку дозволять побачити динаміку змін і простежити прогрес. Так, наприклад, середня оцінка якості роботи Харківського окружного адміністративного суду значно зросла завдяки застосуванню методології КГЗ (від 3,1 у 2009 році, 3,6 – у 2010 році до 4,2 – у 2012 році)¹¹.

Практична користь даної методології полягає в можливості використання отриманих результатів в адмініструванні судової системи та створенні передумов для того, щоб суди могли більш повно й адекватно врахувати думку громадян, навіть в умовах недостатнього фінансування, не зовсім чіткого врегулювання діяльності судової гілки влади та розбіжностей у законодавстві, що зробить суд більш відкритим для людей [10, с. 16].

Висновки. Підсумовуючи, можна зробити такі висновки: по-перше, для налагодження взаємодії громадськості та судової влади необхідно забезпечити транспарентність останньої, її відкритість, гласність, прозорість, доступність інформації про функціонування установ судової влади для суспільства.

¹¹ Інформація з сайту <http://www.youtube.com/watch?v=g3tVdloBYtw>

По-друге, можна виокремити два різновиди інформації у сфері правосуддя: 1) інформація про діяльність суду (висвітлення судових справ до, після та під час судового розгляду, не порушуючи при цьому презумпцію невинуватості); 2) інформація про суд як державний орган (розташування, графік роботи, правила пропуску до суду та перебування в ньому; справи, що призначені до розгляду; загальні відомості про суд; зразки документів; порядок сплати судових зборів та державного мита, реквізити та розміри платежів тощо). Доступність, повнота, ясність, об'єктивність інформації обох цих різновидів на даний момент ще не в повній мірі є достатніми, є певні проблеми у сфері їх забезпечення. Щодо поширення інформації першого виду, наріжним каменем є відсутність досвіду співпраці суддів і журналістів, недостатня кваліфікованість останніх. Щодо забезпечення відкритості та доступності інформації другого виду, то завдяки ужитим вже заходам, аналізуючи результати опитування відвідувачів суду, маємо підстави говорити про позитивну динаміку у цій сфері.

По-третє, якщо отримання інформації будь-якого роду є загалом одностороннім зв'язком, то комунікаційний зв'язок можливо забезпечити шляхом громадського контролю судової влади та використання методу опитування за допомогою карток громадянського звітування. Подібне анкетування, як показує практика, сприяє виявленню вад та недоліків в роботі суду, дозволяє оцінити якість його функціонування, розробити рекомендації щодо його покращання.

Загалом, становлення взаємного зв'язку суду з громадськістю сприятиме суспільному контролю за судом та зростанню довіри до нього, однак у цій сфері залишається ще багато невирішених питань, що потребують подальших наукових досліджень, мають більш практичне й прикладне значення для розвитку демократичної та правової держави і громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Буроменський М. *Основи судової журналістики: посібник для журналістів* / М. Буроменський, О. Сердюк, І. Підкуркова. – Київ, 2009. – 72 с.
2. Городовенко В. В. *Актуальні проблеми забезпечення відкритості судової влади* / В. В. Городовенко // *Вісник Верховного Суду України*. – № 12 (136). – 2011. – С. 22-27.
3. Городовенко В. В. *Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні: монографія* / В. В. Городовенко. – К.: Фенікс, 2007. – 197с.
4. Закаблук М. *Концепція комунікації судової влади допоможе громадськості та Феміді порозумітися* / Марина Закаблук // *Закон і бізнес*. – №1 (1040). – 06.01-13.01.2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zjb.com.ua/ua/7279-konceptsiya_komunikacii_sudovoi_vladi_dopomozhe_gromadskosti_html
5. Овсяннікова О. О. *Транспарентність судової влади: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура»* / Ольга Олександрівна Овсяннікова; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 2009. – 20 с.
6. *Оцінка рівня задоволеності громадян щодо окремих аспектів функціонування судів: аналітичний звіт* / Львівський окружний адміністративний суд, Закарпатський окружний адміністративний суд, Хмельницький окружний адміністративний суд. – Львів, 2012. – 72 с.
7. Наливайко Т. В. *Громадський контроль в Україні як інститут громадянського суспільства: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»* / Тетяна Володимирівна Наливайко; Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2010. – 18 с.
8. Снівак В. *Реформа судової влади: проблеми теорії та практики* / Василь Снівак // *Вісник Вищого адміністративного суду України*. – № 1. – 2011. – С. 41-47.
9. Шпак Д. Р. *Міжнародний саміт «Суди та суспільство: працюємо разом заради підвищення довіри суспільства до судів» як квінтесенція співпраці проекту «Україна: верховенство права» та Вищої ради юстиції у сфері реформування судової системи України* / Денис Ростиславович Шпак // *Вісник Вищої ради юстиції*. – № 2. – 2010. – С. 117-125.
10. *Якість роботи суду “зовнішня оцінка”: Пілотна програма оцінки якості функціонування судів: опитування відвідувачів суду з використанням методології карток громадянського звітування: аналітичний звіт за результатами пілотного дослідження*. – 2011. – 16 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fair.org.ua/content/library_doc/CRC_summaryreport_Round_3_UKR.pdf